

UNIwersytet Gdański

Wydział Filologiczny

Instytut Anglistyki i Amerykanistyki
ul. Wita Stwosza 55
80-952 Gdańsk Oliwa
tel. 58-523-2550
fax. 58-523-2513

dr hab. Danuta Stanulewicz, prof. UG
Katedra Językoznawstwa
angds@ug.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Adriany Goldman pt. *Cognitive analysis of the English somatism heart in its metaphorical representation (Kognitywna analiza somatyzmu heart w reprezentacji metaforycznej)*

1. Uwagi wstępne

Rozprawa doktorska pt. *Cognitive analysis of the English somatism heart in its metaphorical representation (Kognitywna analiza somatyzmu heart w reprezentacji metaforycznej)* została przygotowana przez mgr Adrianę Goldman pod kierunkiem prof. dr hab. Olgi Mołczanowej. Jej celem rozprawy jest – jak to ujmuje jej Autorka we wstępie (s. 13) – „to investigate how the name of heart, one of the vital internal body organs, is used metaphorically in the English language” (z badać, jak nazwy serca, jednego z ważniejszych organów w ludzkim ciele, używa się metaforycznie w języku angielskim).

Rozprawa mgr Goldman wpisuje się w szeroki wachlarz badań nad językiem podejmowanych w kognitywistycznego punktu widzenia. Należy tu podkreślić, że Autorka wybrała temat oryginalny.

2. Struktura rozprawy

Rozprawa mgr Adriany Goldman liczy 312 stron. Składają się na nią następujące części: wstęp, rozdział pierwszy przedstawiający zagadnienia z zakresu semantyki, po którym

następują dwa rozdziały badawcze, wnioski, aneksy, bibliografia oraz streszczenie w języku polskim. Struktura rozprawy jest prawidłowa – można jedynie mieć drobne zastrzeżenia do rozmieszczenia niektórych treści w rozdziale czwartym (o tym mowa będzie w następnym punkcie recenzji, konkretnie 3.5).

Należy podkreślić obecność po spisie treści spisów ilustracji, skrótów, a także wyjaśnienie konwencji zapisu metafor. Chociaż trzeba tu odnotować brak wielu skrótów użytych w pracy, jak również włączenie powszechnie stosowanego skrótu cf.

3. Ocena treści poszczególnych części rozprawy

Przejdźmy teraz do omówienia poszczególnych części rozprawy Pani mgr Goldman – wstępu, czterech rozdziałów i wniosków oraz aneksów.

3.1. Wstęp

We wstępie Autorka precyzuje cele rozprawy oraz sygnalizuje, jakich treści czytelnik ma się spodziewać w czasie lektury. Zgrabnie zostaje nakreślona struktura pracy, a także wskazane główne źródła, które okazały się kluczowe dla rozważań teoretycznych prowadzonych w rozdziale pierwszym.

3.2. Rozdział 1: The nature of meaning

W rozdziale pierwszym, stanowiącym część teoretyczną rozprawy (Theoretical background of the analysis), Autorka przedstawia wybrane zagadnienia dotyczące znaczenia. Najważniejszy jest podrozdział 1.5, jako że opisuje różne podejścia do zjawiska metafory. Pani Goldman prezentuje historię badań nad metaforą – od klasycznej teorii Arystotelesa do najnowszych teorii amalgamatów Gillesa Fauconniera Marka Turnera. Należy tu podkreślić, że jest to przegląd krytyczny, jako że Autorka przedstawia własne poglądy na temat opisywanych teorii. Przykładowo, na s. 44 słusznie zwraca uwagę na to, że obecnie badacze nierzadko pomijają milczeniem odkrycia językoznawców wcześniej pracujących nad metaforą i podobnymi zjawiskami.

Drobne zastrzeżenia mogą budzić trzy części tego rozdziału. W punkcie 1.5.3.1, noszącym tytuł *How to identify metaphorical expressions* (Jak zidentyfikować wyrażenia metaforyczne), Autorka wymienia nazwiska badaczy, którzy opracowali Metaphor Identification Procedure (procedura identyfikacji metafor) i dodaje, że jest ona skuteczną metodą wykrywania metafor, ale w ogóle jej nie charakteryzuje. – tym samym nie spełniając zapowiedzi w przytoczonym tytule. W punkcie 1.5.3.2 zatytułowanym *How the mind*

processes metaphors (Jak umysł przetwarza metafory) Autorka dokonuje pewnych uproszczeń pisząc o mózgu. Jednak tutaj można usprawiedliwić takie potraktowanie tematu, gdyż nie jest to praca z zakresu neurolingwistyki, rozważania te stanowią jedynie wątek poboczny. Natomiast w punkcie 1.5.5.1 Autorka przytacza przykłady *Vital Relations*. Niektóre z nich stanowią całość (nawet jeżeli składają się na nie pojedyncze zdania) i są przejrzyste, natomiast inne są fragmentaryczne (np. na s. 65 dotyczące czasu i przestrzeni) – Autorka odsyła czytelnika do artykułu Turnera i Fauconniera. Sądzę, że przydałoby się chociażby skrótowe (aczkolwiek całościowe) zaprezentowanie tych przykładów, które doskonale ilustrują zjawisko amalgamatów.

Uwagi te nie przeszkadzają jednak w sformułowaniu pozytywnej opinii o tym rozdziale – z pewnością świadczy on o bardzo dobrej orientacji Autorki w zagadnieniach językoznawstwa kognitywnego.

3.3. Rozdział 2: The database

Rozdział drugi rozpoczyna część badawczą rozprawy, zatytułowaną *Analysis of the database* (Analiza bazy danych). W tym stosunkowo krótkim rozdziale podane zostały wszystkie źródła analizowanych przykładów. Autorka korzystała z licznych słowników języka angielskiego, które umożliwiły Jej stworzenie własnej bazy danych (korpusu). Z tej bazy wyekscepowała ponad 350 przykładów zawierających metaforyczne użycie słowa *heart*.

Wybór źródeł jest uzasadniony – oferują one dane historyczne (*Oxford English Dictionary*), jak i współczesne, bazując na dużych korpusach (słowniki współczesnej angielszczyzny wydane m.in. przez Oxford University Press oraz Cambridge University Press), a także dane najnowsze, często nieodnotowane w innych słownikach (online *Urban Dictionary*).

3.4. Rozdział 3: Analysis of the concept HEART

W rozdziale tym Pani Goldman zajmuje się pojęciem SERCE w języku angielskim, omawiając znaczenie leksemu *heart* w perspektywie diachronicznej i synchronicznej. Następnie Autorka przedstawia swoją klasyfikację metafor związanych z tym pojęciem. Klasyfikacja ta, jak i prowadząca do niej analiza materiału językowego zasługują na duże uznanie. Z obowiązku recenzenckiego jednak muszę przedstawić swoje wątpliwości dotyczące proponowanych przez Autorkę rozwiązań.

Na s. 88 Autorka prezentuje schemat mający ilustrować pojęcie SERCE. O ile ujęte w nim znaczenia są trafne (choć miejscami niekompletne, np. niektóre cechy są doprecyzowane, a inne nie), o tyle samo graficzne przedstawienie budzi drobne zastrzeżenia, ponieważ nie jest jasne,

- co właściwie należy do sfery pojęciowej,
- dlaczego ujęty został leksem *heart* (można zadać pytanie, czy Autorka chciała stworzyć schemat luźno wzorowany np. na trójkącie semiotycznym Ogdena i Richardsa, chociaż na następnej stronie objaśniając rysunek odwołuje się do koncepcji Ronalda Langackera, według której słowo jest jednostką symboliczną z dwoma biegunami – semantycznym i fonologicznym, bez odwoływania się do świata realnego),
- dlaczego nie zostały rozwinięte znaczenia metonimiczne itd.

Moim zdaniem, należałoby umieścić w centrum SERCE jako część ciała – od tego znaczenia wywodzą się wszystkie inne.

Jak już wyżej napisałam, na pochwałę niewątpliwie zasługuje klasyfikacja metafor i prowadząca do niej analiza zebranych przykładów zawierających leksem *heart*, lecz nie zawsze można się zgodzić z ich interpretacją. Doktorantka postuluje istnienie metafory HEART IS FEELINGS (SERCE TO UCZUCIA). O ile odwzorowania są dobrze przedstawione, o tyle samo sformułowanie metafory jest błędne. Skoro uczucia uznawane są za domenę docelową (na co wskazuje użycie leksemu *heart* w przytoczonym materiale językowym), porządek powinien być odwrotny: FEELINGS ARE HEART (UCZUCIA TO SERCE); podobnie jest np. z postulowaną metaforą HEART IS A PERSON WE LIKE OR LOVE (SERCE TO OSOBA, KTÓRĄ LUBIMY LUB KOCHAMY) – tutaj także powinien być zmieniony porządek. Ponadto, zamiast metafory UCZUCIA TO SERCE w przykładach takich jak *Her novels tend to deal with affairs of the heart* (*Jej powieści dotyczą spraw serca [=sercowych]*), widziałabym raczej metonimię HEART STANDS FOR FEELINGS (SERCE ZA UCZUCIA), z powodu łączenia uczuć właśnie z sercem. Przykłady takie doskonale ilustrują, co znaczy termin *ucieleśnienie języka* (ang. *embodiment of language*), o którym Autorka również pisze w rozdziale teoretycznym – silne emocje podnoszą ciśnienie krwi i odczuwalnie przyspieszają bicie serca, nic więc dziwnego, że język metonimicznie powiązuje z nimi serce.

Metonimia SERCE ZA UCZUCIA może być sprzężona z metaforą – mamy wtedy do czynienia z metaftonimią (ang. *metaphonymy*), np

- *Never let your heart rule your head (Nigdy nie pozwól swojemu sercu rządzić głową)*
 - metonimia: SERCE ZA UCZUCIA plus personifikacja, ponieważ „serce może rządzić”.
- *I gave you my heart (Oddałam ci swoje serce)* – metonimia: SERCE ZA UCZUCIA plus metafora: SERCE TO PRZEDMIOT).
- *Has someone stolen your heart? (Czy ktoś skradł ci serce?)* – metonimia SERCE ZA UCZUCIA plus metafora SERCE TO PRZEDMIOT); za metonimią przemawia parafraza (pozbawiona frazeologizmu): *Czy ktoś skradł ci uczucia?* (gdzie mamy metaforę UCZUCIA TO PRZEDMIOT).
- *She spoke from her heart (Mówiła od serca / ze szczerego serca)* – metonimia: SERCE ZA UCZUCIA plus metafora: SERCE TO POJEMNIK).

Zdanie *Why is your heart sad? (Dlaczego twoje serce jest smutne?)* jest przykładem użycia metonimii (a dokładnie synekdochy¹, *pars pro toto*): SERCE ZA OSOBE. Jako że serce związane jest z uczuciami, metonimia taka podkreśla (profiluje) aspekt uczuciowy. Za metonimią przemawia parafraza: *Dlaczego jesteś smutny?* Także możemy potraktować to zdanie jako przykład personifikacji (ponieważ serce „może odczuwać smutek”).

Również interpretacja innych zdań w zgromadzonym przez Doktorantkę korpusie może budzić zastrzeżenia. Przykładowo, zdanie *Money is dear to Kathleen's heart (Pieniądze są drogie sercu Kathleen)* zostało zinterpretowane jako przykład metafor: SOMETHING OF GREAT IMPORTANCE/ INTEREST/CONCERN IS HEART (COŚ BARDZO WAŻNEGO / BUDZĄCEGO ZAINTERESOWANIE/TROSKĘ TO SERCE oraz SERCE TO PRZEDMIOT). Skłaniałabym się raczej ku innej interpretacji: w zdaniu tym została użyta synekdocha SERCE ZA OSOBE, przy czym SERCE tutaj profiluje charakter, upodobania (parafrazy: *Pieniądze są jej drogie, Kathleen ceni/lubi pieniądze*), a także personifikacja, ponieważ coś sercu – jak człowiekowi – jest drogie.

Również chciałabym zwrócić uwagę na postulowaną metaforę SOMETHING IN THE SHAPE ♥ IS HEART (COŚ O KSZTAŁCIE ♥ TO SERCE). Rzeczywiście kształt ♥ jest nazywany *sercem* (lub *serduszkim*), a w talii kart znajduje się *queen of hearts* – dama kier (ciekawe jest, że *queen of hearts* może też być *królową ludzkich serc*) itd. Można się

¹ Trzeba tu odnotować, że niektórzy badacze oddzielają synekdochę od metonimii.

zastanawiać, czy zjawisko to jest metaforą, czy też znowu metonimią. W przypadku metafory zaangażowane są dwie różne domeny, gdyż mówimy o jednej rzeczy w kategoriach innej (np. CZAS TO PIENIĄDZ, MIŁOŚĆ TO OGIEN), natomiast tutaj uproszczone odwzorowanie kształtu serca (♥) pozostaje w tej samej domenie.

Chciałabym tu jednak stanowczo podkreślić, że można się zastanawiać nad proponowaniem różnych interpretacji wyrażen metaforycznych, mając na względzie to, że czasami trudno oddzielić metaforę od metonimii. Niektórzy badacze nawet rezygnują z tego rozróżnienia – moim skromnym zdaniem, niesłusznie, ponieważ te dwa zjawiska – mimo że mogą się przenikać – mają jednak swoje odrębne cechy, co już było zauważalne w retoryce antycznej.

3.5. Rozdział 4: HEART in Blending Theory

W rozdziale tym Autorka analizuje metafory przy użyciu teorii amalgamatów zaproponowanej przez Fauconniera i Turnera. W mojej opinii, jest to znacznie ciekawszy rozdział niż poprzedni – analizy są bardziej trafne. Ponadto, Doktorantka proponuje tutaj bardziej nowatorskie rozwiązania. Należy tu podkreślić, że zastosowanie teorii amalgamatów do analizy przykładów, w których używa się symboli graficznych (♥ serce, ♣ koniczyna), jest jak najbardziej uzasadnione.

Można tutaj dyskutować na temat proponowanych przez Doktorantkę rozwiązań, np. czy w interpretacji *I ♣ Ireland* nie należałoby uwypuklić metonimii – KONICZYNA ZA IRLANDIĘ, a w *I ♥ Ireland* – KOLOR ZIELONY ZA IRLANDIĘ. Tego typu metonimii nie ma w *I ♥ NY* (I love New York), natomiast gdyby w miejsce serca pojawiło się jabłko (Nowy Jork nazywany jest the Big Apple), sytuacja byłaby podobna do tej z użyciem znaku zielonej koniczyny.

Przy analizie Autorka powtarza metafory z poprzedniego rozdziału: HEART IS FEELINGS, HEART IS LOVE – budzące te same wątpliwości (nie będę ich w tym miejscu ponownie przedstawiać). Również można byłoby dopracować schematy przedstawiające amalgamaty (np. Figure 7, gdzie można się zastanowić nad Input 3; Figure 18, gdzie nie ma linii łączącej Nowy Jork z Irlandią, a także Irlandii z koniczyną, czy w Input 2 potrzebna jest koniczyna, skoro jest w Input 3 itp.)

Także dobrze byłoby podzielić podrozdział 4.1 na dwie części – jeden zawierający analizę przykładów tekstów z użyciem pisma, zaś drugi – analizę przykładów tekstów z użyciem pisma i symboli.

3.6. Wnioski: Conclusions

We wnioskach Autorka zgrabnie podsumowuje przeprowadzone we wcześniejszych rozdziałach analizy wyrażen metaforycznych z leksemem *heart* i symbolem ♥. Co niezwykle ważne, Doktorantka wytycza sobie dalsze kierunki badań i proponuje niezwykle interesujący projekt porównawczy – stworzenie „światowego atlasu metafor” bądź „światowego atlasu wyrażen z nazwami części ciała”. Mam nadzieję, że Pani Goldman zajmie się w przyszłości chociaż jednym z tych projektów.

3.7. Aneksy

Rozprawa zawiera trzy aneksy:

- opis *Urhan Dictionary*,
- spis metafor wraz z przykładami,
- ilustracje (zob. punkt 6 recenzji).

Aneks zawierający metafory z przykładami jest jak najbardziej konieczny (dobrze byłoby podać źródło bądź źródła, które odnotowują dany przykład), natomiast skrócony opis *Urhan Dictionary* mógłby się znaleźć w rozdziale 2.

4. Wykorzystane publikacje naukowe

Bibliografia jest bogata (liczy prawie 250 pozycji) i ujmuje ważniejsze publikacje dotyczące teorii metafory, a także amalgamatów. Nie jest możliwe ujęcie wszystkich prac omawiających te zagadnienia, ponieważ literatura przedmiotu – chodzi tu szczególnie o badania nad zjawiskiem metafory – jest ogromna.

Może tylko brakuje w rozprawie jednej ważnej publikacji – wydania *Metaphors We Live By* Lakoffa i Johnsona z roku 2003, z posłowiem, w którym wyjaśniają, które ich poglądy na temat metafor się zmieniły od roku 1980, a które nie. Między innymi badacze ci zauważają, że ich pierwotna klasyfikacja metafor była sztuczna, ponieważ wszystkie metafory są zarazem strukturalne i ontologiczne, a liczne – orientacyjne (s. 264).

Uwaga na marginesie, dot. bibliografii: dobrze byłoby w niej uwzględnić źródła, które posłużyły do stworzenia korpusu przykładów (oczywiście w odrębnym dziale) – chociaż podane są w rozdziale drugim.

5. Język rozprawy

Jeżeli chodzi o język rozprawy, Autorka posługuje się dobrą angielszczyzną, jedynie trochę może razić zbyt częste stosowanie zaimka osobowego *I* i dzierżawczego *my* (w tekstach naukowych powinno się ich unikać), np.

- In **my** dissertation **I** will concentrate on [...] (s. 31),
- [...] **I** consider the data collected from corpus-based dictionaries as highly reliable and **I** am indebted to the teams of expert lexicographers and editors whose know-how **I** was relying on while collecting my database.
 I generally obeyed the following order. Whenever possible **I** used the electronic versions [...] (s. 74),
- Then **I** compared the items **I** collected and edited the database. If there were identical sentences **I** only left one in **my** database [...] (s. 75)

Nie sugeruję całkowitego wyeliminowania tych zaimków (choć inny recenzent zapewne by to zrobił), ale w niektórych miejscach z powodzeniem można użyć strony biernej (z kontekstu jasno wynikałoby, że to Autorka – a nie kto inny – sporządziła korpus przykładów, użyła elektronicznych wersji słowników itp.).

W rozprawie także nie powinny się znaleźć zbyt potoczne *have to* (zamiast *must* lub *should*) na s. 19, 22 oraz *you* (zamiast *one*) na s. 59.

Również Autorka powinna zwrócić uwagę na stosowanie znaków interpunkcyjnych – w licznych miejscach brakuje przecinka (np. na s. 30, 33, 40, 41, 42, 50, 75, 84, 85, 86, 211). Przykładem tu niech będzie powyżej przytoczony fragment: *If there were identical sentences I only left one in my database*.

6. Materiał ilustracyjny

Na pochwałę niewątpliwie zasługuje materiał ilustracyjny – Autorka zamieściła w rozprawie (szczególnie w rozdziale 4 i aneksie nr 3) reprodukcje licznych rysunków, które stanowią część omawianych zjawisk językowych bądź je ilustrują (np. złamane serce, topniejące serce).

7. Wnioski

Przedstawione w recenzji uwagi krytyczne nie umniejszają wartości rozprawy – mają raczej za zadanie pomóc Autorce w przygotowaniu części tekstu do druku, jak również

pomóc w przyszłych badaniach. W sprawie dalszych losów rozprawy uważam, że Autorka mogłaby z powodzeniem rozwinąć rozdział czwarty w monografię traktującą o wykorzystaniu teorii amalgamatów do analizy metaforycznych znaczeń leksemu *serce* (a i może nazw innych części ciała). Ewentualnie rozdział trzeci mógłby stanowić materiał do przygotowania publikacji – pod warunkiem, że Autorka przemyśli swoje analizy. Także można byłoby opublikować rozważania dotyczące stosunkowo nowych zjawisk językowych – chodzi tu o znaczenia leksemu *heart*, które ostatnio się pojawiły w kolokwialnej angielszczyźnie (np. *Hearts!* użyte na pożegnanie, można też tu przywołać polskie *Serdeczności* – np. na końcu listu).

W podsumowaniu należy zauważyć, że w swojej rozprawie Doktorantka udowadnia, iż potrafi postawić sobie ambitny cel, samodzielnie zebrać bogaty materiał językowy (zwracając baczność uwagę na nowe zjawiska językowe) i przeprowadzić analizę, jak również wyciągnąć ze swoich badań odpowiednie wnioski. Jak już wyżej zasygnalizowałam, ważne jest także to, że praca nad rozprawą pozwoliła Autorce na sprecyzowanie kierunku przyszłych badań, co dobrze świadczy o planowaniu własnego rozwoju naukowego.

Konkludując, pracę Pani mgr Adriany Goldman, zatytułowaną *Cognitive analysis of the English somatism heart in its metaphorical representation* (Kognitywna analiza somatyzmu *heart* w reprezentacji metaforycznej), oceniam pozytywnie. Uważam, że spełnia ona wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Wnioskuje zatem o dopuszczenie mgr Goldman do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Gdańsk, 10 czerwca 2015 r.

Danuta Stanulewicz